

BIBLIOTEKARZ PODLASKI
1/2020 (XLVI)
<https://doi.org/10.36770/bp.xxx>
ISSN 1640-7806 (druk) ISSN 2544-8900 (online)
<http://bibliotekarzpodlaski.pl>

Natalia Rozinkiewicz*

Uniwersytet im. Borysa Hrinchenki w Kijowie (Ukraina)

<https://orcid.org/0000-0002-7292-1015>

**Imagologiczne badanie etnoobrazu w dzienniku podróży
Przez zakątki Gruzji. W poszukiwaniu skarbu krainy wilków¹
Ołeksija Bobrownikowa**

Streszczenie: W artykule przedstawiono twórczość oraz sylwetkę współczesnego ukraińskiego pisarza Ołeksija Bobrownikowa jako przedstawiciela prozy wędrowniej. Omówiono podstawowe narzędzia autorskiej kreacji literackiego etnoobrazu Gruzinów, jaki wyłania się z dziennika podróży *Przez zakątki Gruzji. W poszukiwaniu skarbu krainy wilków*. Pisarz przy pomocy takich chwytów, jak kontrast, aluzja, retrospekcja, zdołał odtworzyć typowe cechy (historyczne, geograficzne, krajobrazowe, etnograficzne, kulturalne, bytowe, moralne i inne) kaukaskiej krainy. Pozwoliło to we współczesnej ukraińskiej prozie wędrowniej oddać wyobrażenie o całym narodzie jako „innym” środowisku kulturowym, odmiennym od ukraińskiego.

Utwory tego typu, jak analizowany tu dziennik, sprzyjają komunikacji międzykulturowej i jednocześnie są cenne dla wzajemnego poznania się przez narody, ponieważ w pole widzenia podróżnika trafiają cechy

* Natalia Rozinkiewicz (Наталія Васильевна Розинкевич) – mgr; wykładowczyni Katedry Uniwersyteckiego; doktorantka Instytutu Filologii Uniwersytetu im. Borysa Hrinchenki w Kijowie; kontakt: n.rozinkevych@kubg.edu.ua

¹ Oryg. *Краями Грузії. У пошуках скарбу країни вовків*. Tutaj oraz dalej tytuły tekstów obcojęzycznych i cytatów (poza tytułami wydań periodycznych) podano w tłumaczeniu autorki niniejszego artykułu – N.R.

Natalia Rozinkiewicz, *Imagologiczne badanie etnoobrazu w dzienniku podróży...*

etnicznej psychologii i charakteru. Jest to bodziec dla zrozumienia procesu formowania się świadomości indywidualnej i zbiorowej oraz tożsamości, a jednocześnie – procesu tworzenia się wielkich mitów o innych ludach i narodach.

Słowa-klucze: imagologia, etnoobraz literacki (obraz etniczny), obraz narodowy, stereotyp literacki, etniczność, „swój” – „inny”.

The imagological research of the ethno-image in the travelogue “Around Georgia. In search of the treasures of the country of wolves” by Oleksii Bobrovnykov

Summary: The article presents a Ukrainian writer of the 21st century, Oleksii Bobrovnykov, as a representative of travelogue prose. The study analyzes the means used by the author to create the literary ethno-image of Georgians in his travelogue titled *Around Georgia. In search of the treasures of the country of wolves*. The author has managed to reproduce the typical (historical, geographical, landscape, ethnographical, cultural, lifestyle) features of the Caucasian country by means of contrasts, allusions and retrospections. This made it possible for an Ukrainian travelogue to convey the idea of the whole nation as an ‘other’ cultural environment, different from the Ukrainian’s. Such works encourage cross-cultural communication, and moreover, they are significant for mutual understanding of the two nations since a traveller notices the features of national (ethnic) psychology and character. It gives impetus to understanding the formation of collective and individual consciousness and identity as well as of creating powerful myths about other nations.

Key words: imagology, literary ethno-image (ethnic image), national image, literary stereotype, ethnicity, “one’s” – “other”.

Ujęcie problemu naukowego i jego znaczenie. „Gruzja jest jednym z krajów Kaukazu Południowego. To dawne ziemie Kolchidy i Iberii. Gruzja była często wymieniana w mitologii greckiej i literaturze jako kraj Złotego Runa i Medei. Jednak niewiele o tym wie, jak twierdzą greccy myśliciele Temistokles z Paflagonii (317–388) i Libanios z Antiochii (314–393), że na początku IV wieku p.n.e. w Zachodniej Gruzji istniała już uznana szkoła neoplatonistów, gdzie wraz z Gruzinami studiowali Grecy i Ormianie” – pisze Guram Tewzadze².

Analiza badań tematu. Obraz obcego kraju formowany jest w świadomości cudzoziemców na dwa sposoby. Pierwszy – na podstawie cudzych opowieści i wrażeń (opinii społecznej), drugi – na podstawie własnych przeżyć i przemyśleń. Do relacji dodawane są różnorodne elementy-obrazy: etniczne, subiektywne, intelektualne, emocjonalne, wywołujące wrażenie unikalności, egzotyczności, niepowtarzalności obcego kraju. Aby głębiej poznać, przeanalizować i porównać dychotomiczne koncepty wyobrażeń („swój” – „obcy”, „nasz” – „ich”, „tamten”), niezbędny jest ogląd naocznego świadka w połączeniu z uformowanym stereotypowym, zmetaforyzowanym obrazem (wielki mit w zbiorowej świadomości). Mówiąc inaczej: potrzebne jest zestawienie wizji obcej etnokultury w porównaniu ze swoją.

Badaniem obrazu „innego” kraju, narodu, kultury w literaturze zajmują się imagolodzy; wśród nich warto szczególnie wymienić takie osoby, jak: Stefania Andrusiw, Wsiewołod Bagno, Ołena Browko, Wasyl Budnyj, Jean-Marie Carré, Hugo Dyserinck, Marius-François Guyard, Mykoła Ilnc’kyj, Nina Mychals’ka, Dmytro Naływajko, Ołeksij Oszczepkow, Daniel-Henri Pageaux, Walerij Trykow i inni.

Twórczość współczesnego pisarza i dziennikarza Ołeksija Bobrownykowa dotychczas nie była przedmiotem odrębnych studiów literaturoznawczych.

Celem niniejszego artykułu jest próba naukowej analizy utworu z nurtu prozy wędrowniej, w którym odtworzono etnokulturowy obraz Gruzji – literacką reprezentację „cudzej” kultury narodowej.

Realizacja wyznaczonego celu wymaga wykonania następujących **zadań**: analizy obrazu etnosu gruzińskiego, przedstawionego w ukraińskiej prozie wędrowniej; określenia specyfiki poszukiwań etnoobrazu Gruzji przez autora

² Г. Тевзадзе, *Філософія в сучасній Грузії*, „Філософська думка” 2010, №4, s. 14.

dziennika podróży; omówienia etnicznych cech, psychologii, tożsamości narodowej Gruzinów, które podróżnik zdołał odnaleźć i dostrzec na tle kluczowych problemów współczesności.

Aktualność tematyki artykułu uzasadniona jest kwestią obecnych stosunków międzykulturowych i międzynarodowych, gdy dość często ma miejsce eskalacja różnorodnych konfliktów. Funkcja komunikatywna jest istotą prozy wędrowniej – sprzyja ona komunikacji międzynarodowej tym bardziej, że do podobnych tekstów mogą dotrzeć w dowolnym zakątku świata ludzie różnych narodowości i przekonań.

Obiektem badania jest dziennik podróży Ołeksija Bobrownikowa *Przez zakątki Gruzji. W poszukiwaniu skarbu krainy wilków*, a **przedmiotem** – etnoobraz Gruzji, stworzony przez autora.

Przedstawienie analizowanego materiału i uzasadnienie uzyskanych rezultatów badania. W artykule przyjęto za Wasylem Budnym, że *etnoobraz literacki*, to:

[...] obraz konstruujący nie tylko cechy indywidualne, ale też tożsamość etniczną (narodową) przedstawionych postaci, krajobrazów czy dziejów historycznych poprzez podanie ich cech jako „typowych” dla danego kraju, „charakterystycznych” dla całego narodu. [...] Pod względem swej struktury etnoobraz literacki to szczególnie wykorzystywany do reprezentacji (przedstawienia) całej nacji. Zgodnie z tym referencyjnym odsyłaczem (czyli powiązaniem cech indywidualnych przedstawionego przedmiotu z daną tożsamością narodową) wyróżnia się obraz własnego JA etnokulturowego – autoobraz (lub *auto-image*) oraz obraz INNEGO – heteroobraz (lub *hetero-image*)³.

W uzupełnieniu warto dodać głos Tetiany Marczenko, która optuje za pojęciem imagologicznym, według którego pojęcie *etnoobraz* koresponduje z terminem *narodowy obraz świata*:

Etnoobraz zawiera historyczno-geograficzne, bytowe, moralne i opisowe składniki. [...] Pojęcie „etnoobraz” [...] konstruuje nie tylko cechy indywidualne, ale

³ В. Будний, *Розгадка чарів Цірцеї: національні образи та стереотипи в освітленні літературної етноімагології*, „Слово і час” 2007, №3, s. 54.

też tożsamość etniczną ukazywanej postaci, krajobrazu, zjawiska, epoki historycznej, podając niektóre z jego cech jako typowe dla danego kraju, charakterystyczne dla całego narodu w sytuacji dialogu międzykulturowego i wzajemnego poznania⁴.

Należy też pamiętać, iż w badaniach istnieją odrębne ujęcia omawianego terminu. Wasyl Budnyj uważa, że definicja naukowa *etnoobrazu literackiego* powinna być węższa i bardziej skonkretyzowana niż termin *obraz narodowy*. Z kolei istotny dla niniejszej analizy wariant pojęcia *obraz narodowy* Ałła Martynec tłumaczy jako „[...] esencja, przekazywana na poziomie genetycznym z pokolenia w pokolenie, reprezentująca gusty i ideały estetyczne, etniczne i moralne normy stosunków wzajemnych i modelu zachowania, która formułuje potrzebę ich odtwarzania i dziedziczenia”⁵. To właśnie studia imagologiczne, będące fuzją komparatystyki i specjalności wielodyscyplinarnych, absorbujących różne dziedziny nauki, środki komunikacji masowej itp., stały się motywacją do wędrowki po Gruzji i napisania przez współczesnego pisarza i dziennikarza Ołeksija Bobrownikowa książki *Przez zakątki Gruzji. W poszukiwaniu skarbu krainy wilków*, w której odtworzony został obraz Gruzji – literacka wizytówka obcego kraju i kultury narodowej.

Utwór powstał w formie reportażu etnograficznego (przewodnika), jak to sam autor określa: współczesnego emocjonalnego przewodnika (*emotional guide*). Przedmiotem zainteresowania Ołeksija Bobrownikowa jako badacza, dziennikarza, dokumentalisty, publicysty, byłego specjalnego korespondenta ukraińskiego kanału telewizyjnego 1+1, doświadczonego podróżnika i łowcy przygód, który w roku 2011 na rowerze objechał najdalsze zakątki Gruzji – *1221 kilometrów*⁶, bezpośrednio zgłębiając, poznając autentyzm tego kraju, starając się wyłuskać potwierdzone fakty i opowiedzieć prawdziwe historie – otóż przedmiotem zainteresowania są cechy etniczne mieszkańców Zakaukazia, odróżniające ich od pozostałych narodowości.

⁴ Т. Марченко, *Запорізька Січ як етнообраз у романі Ф. В. Булгаріна «Дмитрий Самозванець»*, „Вісник Запорізького національного університету” 2017, №1 s. 11.

⁵ А. Мартинець, *До питання про генезу поняття «національний образ»*, „Султанівські читанні” 2014, Вип. 3, s. 38.

⁶ Zob. О. Бобровников, *Краями Грузії. У пошуках скарбу країни вовків*, Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2015, s. 180.

Przebywając na Kaukazie nie po raz pierwszy, cel tego konkretnego wyjazdu określi autor następująco: „Napisać cykl reportaży o najdalszych terytoriach i tradycjach, które zachowały się w Gruzji wbrew władzy sowieckiej, neokapitalizmowi i cywilizacji jako takiej”⁷. W samym utworze cel ulega ukonkretnieniu: „Już dawno chciałem odkryć więzy krwi łączące różne klany i regiony [...], by przypatrzeć się, co naprawdę zmieniło się od «szekspirowskich lat 90.»»,⁸. W trakcie podróży wędrowiec informuje o rezultatach swoich wypadów: „Regularnie zatrzymuję się na drodze, robiąc notatki; [...] postanowiłem doprowadzić do porządku moje notatki [...], by przygotować grunt do kontynuacji badań; studiując wcześniejsze notatki podróźne”⁹.

Z myślą o zwiększeniu wiarygodności przekazu wykorzystuje on chwyt podwójnej perspektywy oglądu (wówczas – teraz)¹⁰: zobaczone, przeżyte i zbadane („kręciłem się po budynku w poszukiwaniu świadectw”¹¹); ponadto nakłada, niczym drugie tło, na swoją opowieść materiały zaczerpnięte z innych źródeł i opracowań:

- ▶ raportów z podróży (dzienników podróży);
- ▶ notatek („pisze w swych notatkach hrabina Uwarowa, jedna z najgorętszych badaczek Kaukazu XIX wieku; [...] jedna z najsłynniejszych korespondentek Imperatorskiego Towarzystwa Geograficznego, która podróżowała tu półtora wieku temu”¹²);
- ▶ gazet („na wzmiankę o tych miejscach natrafiłem w gazecie «Wieści Zakaukazia»; [...] pisze dziennikarz Arnold Zisserman”¹³);
- ▶ książek („pisał historyk wojskowy Wasyl Potto”¹⁴);

⁷ Tamże, s. 10.

⁸ Tamże, s. 96, 103.

⁹ Tamże, s. 86, 113, 158.

¹⁰ Т. Черкашина, *Українська мемуарно-автобіографічна проза ХХ ст.: жанрова, структурна та ідейно-художня еволюція: автореф. дис. докт. філол. наук: спец. 10.01.01 «Українська література»*, Київ 2015, s. 12.

¹¹ О. Бобровников, *Краями Грузії...*, dz. cyt., s. 22.

¹² Tamże, s. 36, 47.

¹³ Tamże, s. 33, 134.

¹⁴ Tamże, s. 40.

► przewodników („w przewodniku *Turecka Gruzja*, wydanym w Tbilisi w 1876 roku; [...] O tej wsi historyk Dubrowin napisał ciekawy ustęp”¹⁵);

► materiałów etnograficznych („Etnograf Wira Bardawelidze pisze; [...] jak pisze etnograf gruziński Sergo Makałatia; [...] Odwołanie się do rytuałów znajdujemy u antropologa brytyjskiego Jamesa Frezera; [...] etnograf niemiecki Gustaw Radde”¹⁶);

► informatorów („W *Szkicu Kaukazu i ludów, jakie go zamieszkują*, wydanym w roku 1871; [...] W *Historii wojen i panowania Rosjan na Kaukazie*”¹⁷);

► a także: encyklopedii sztuki¹⁸; albumów rodzinnych, zapisków i innych źródeł („znalazłem w książce pewnego autora czasów radzieckich”¹⁹).

Autorzy tych tekstów przedstawiani są jako głos prymarny, rekonstruujący pierwotny etnoobraz Gruzji i Gruzinów. Opracowanie całego zebranego materiału pozwala współczesnemu eksploratorowi zestawić diegę innych osób ze swoją wizją terenu, wytworzoną w procesie przemieszczania się po terytorium kaukaskiej krainy. Pisarz w podstawę współczesnej opowieści wpisuje materiały badaczy z przeszłości i relatywizuje je, wybiera z całej różnorodności tylko to, co według niego okaże się niezbędne do dziennika podróży. Przejawia się tu dziennikarska umiejętność rozwiązywania problemu doboru materiałów. Wartość wykorzystania chwytu indywidualnych historii (na przykład opowieść o Mychaile i Nino Chergiani – alpinistach gruzińskich) oraz wzmianki o znanych pisarzach (L. Tołstoj, S. Rustaweli, A. Dumas, A. Puszkina, W. Pszawela) sprzyja odtworzeniu wydarzeń, okoliczności, obrazów przeszłości.

Wykorzystanie przez Ołeksija Boborwnykowa intertekstualności pozwala na ożywienie tekstów z minionych epok. „Utknąłem w bibliotekach Tbilisi, gdzie zbierałem historie ze starych zeszytów gazety «Kaukaz» i «Wieści Zakaukazia»”²⁰ – mówi autor w wywiadzie dla agencji informacyjnej Black Sea

¹⁵ Tamże, s. 54, 102.

¹⁶ Tamże, s. 110, 138.

¹⁷ Tamże, s. 111, 138.

¹⁸ Tamże, s. 12.

¹⁹ Tamże, s. 95.

²⁰ Тегоз, *Хочется понять Грузию на ступеньку выше*, „Новости-Грузия. Информационное агентство Black Sea Press” 2015, Июнь 13. URL : <https://www.newsgeorgia.ge/aleksej-bobrovnikov-krajnosti-gruzii-ponimanie-gruzii-na-stupenku-vyshe/> [dostęp: 06.03.2019 r.].

Press. Potwierdzeniem tych słów są zawarte w utworze epigrafy do niektórych rozdziałów lub części wzięte z: *Kalendarza Kaukaskiego* z 1848 roku; numeru gazety „Kaukaz” z 1851 roku; utworu Aleksandra Dumasa *Kaukaz*; zapisków Oddziału Kaukaskiego Imperatorskiego Rosyjskiego Towarzystwa Geograficznego; z gazety rosyjskiego podróżnika „Wiadomości Tbilisi” z 1830 roku.

Ołena Seliwanowa określa ten „aspekt dialogowości” jako kulturalno-historyczny:

[...] polega on na związku tekstu, osobowościowej świadomości autora i czytelnika z kodem kultury w jej rozwoju w czasie i przestrzeni między innymi z poszczególnymi tekstami poprzedników. Dialog taki ma charakter nie tylko rekursywny, który zakłada związki intersemiotyczne z poprzednią tradycją kultury, ale też prokursywny – rozumiany jako hipotetyczne modelowanie wpływu tekstu na przyszły rozwój uniwersum kultury oraz jego semiosfer²¹.

Właśnie próba porównania odczucia etnoobrazu Gruzji, które formowało się w ciągu rozwoju historycznego, stania się świadkiem, zobaczenia na własne oczy tego, co widzieli podróżnicy ponad 200 lat temu – skłoniło do podróży, ale jednocześnie było też potrzebne autorowi do tego, by stać się współrozmówcą dla podróżników-badaczy przeszłości oraz móc porównać ich spostrzeżenia z dzisiejszymi realiami:

[...] wyruszyliśmy [z przyjacielem] na poszukiwania rytuału, za samo wspomnienie, o którym pisarza z ubiegłego stulecia nieomalże pozbawiono życia; [...] Gdybyż wiedzieli mieszkańcy Rzymu czy Werony, że patio w Tbilisi nazywa się „włoskimi”, bardzo by się zdziwili: tak mieszka się tylko w Gruzji; [...] poznać to miasto takim, jakim widział je autor *Trzech muszkieterów* [A. Dumas]; [...] Tak, niewiele zmieniło się to miasto od czasów Dumasa; [...] szyldy, przypominające o greckiej przeszłości²².

²¹ О. Селіванова, *Методи дослідження тексту в сучасній лінгвістиці*, 2013. URL: <http://selivanova.net/ru/publications/> [dostęp: 06.03.2019 r.].

²² О. Бобровников, *Краями Грузії...*, dz. cyt., s. 10-11, 14, 30, 89.

Pisarz syntetyzuje różne typy narracji: opis, opowieść, przekaz monologowy, historie wtrącane, prawdziwe wypowiedzi. Stara się on poprzez historie spotkań i rozmów ze współczesnymi Gruziniami oraz z ludźmi znającymi historię („z przedstawicielem miejscowego departamentu turystyki”²³), we wtrąconych legendach, podaniach, anegdotach, wierzeniach, zaklęciach (czasem interpretowanych przez autora na własną modłę) oddać duch kaukaskiej krainy, z jej zwyczajami, tradycjami, rytuałami, obrzędami; nie chcąc zarazem mieszać tego ze współczesnymi realiami społeczno-politycznymi, o których jednakże od czasu do czasu wspomina.

Takie wtrącone historie, które wspomagają bieg fabuły, opowiadają o: duchoborcach; królowej Tamarze I Wielkiej; skarbach tej królowej; historii Gruzińskiej Drogi Wojennej; bogini Medei i złotym runie; wiedźmach-kudianebach; kulcie wilków i wendecie („zemście za krew”); masowym obrzędzie składania ofiary ku czci byka; 300 Aragwianach, wojownikach chewsurskich, rytuale całoba, rozbójniku Szalonym Elgudży, zakonie rycerskim²⁴.

Na to, że utwór jest współczesny, wskazują następujące markery: urywek z teatru lalek; opis metra; prezentacja młodych turystów z Francji; „Tu jest kasyno, apteka, supersam i sklep z tekstyliami o semantycznie bogatej nazwie «Partez»,,; „Zwyczajne kartofle swanskie cenione są w całej Gruzji i są jednym z głównych miejscowych towarów eksportowych”, „w każdym budynku jest telewizor i antena satelitarna”²⁵.

Etnoobrazu Gruzji nie można wyobrazić sobie bez legend i podań, które są bogactwem tej ziemi. Badacz wyjaśnia, że zbiera materiały po to: „[...] by lepiej zrozumieć tych ludzi; [...] legendy bardziej niż dowolne wzmianki historyczne dają wyobrażenie o narodzie zaludniającym ziemię gruzińską”²⁶. Są one potrzebne również po to, by poznać istotę narodu gruzińskiego, oddzielając od niego warstwę naleciałości kapitalistycznej i sowieckiej epoki.

Taka praca badawcza przeradza się w śledztwo dziennikarskie, a narrator weryfikuje oficjalne teorie, na przykład przy wątku o Chewsurach-poganach,

²³ Tamże, s. 48.

²⁴ Tamże, s. 33, 35-36, 72, 83, 89, 94, 114, 117, 124, 138, 139, 146.

²⁵ Tamże, s. 22, 36, 110, 168.

²⁶ Tamże, s. 126.

których uważano za potomków teutońskich rycerzy²⁷, odnajduje dowody na to, że byli oni krzyżowcami. Traktuje też inaczej legendę o złotym runie – zagadkowym skarbie, uważając ją za mit królowej Tamary, który „na przestrzeni wieków kultywował u Gruzinów irracjonalną wiarę we własną siłę i niezwyłość”²⁸, czyli wykreował stereotyp.

Jednakże ślady subiektywnej oceny świadczą o tym, że nie wszystkie fakty są sprawdzone i nie wszystkiemu należy ufać: „mówią, że ta forteca...; [...] podoba mi się obserwacja...; [...] jeśli wierzyć pisarzowi Michajłowi Dżawachiszwili; [...] nie udało mi się odnaleźć wiarygodnych dowodów; [...] usłyszałem historię; [...] rzekomo, twierdzi się, należy powiedzieć”²⁹.

Zwykle utwór z dziedziny prozy wędrownej ma własny schemat budowy: wyjazd – właściwa podróż – powrót; fabułę zawiązuje motyw spotkania. Pojawia się on również w omawianej książce. Podróżnik spotyka się w Gruzji z przyjacielem: „wróciłem – mówię do niego”³⁰. Punktem wyjścia dla swojej wyprawy postanowił on uczynić gruzińską łaźnię – miejsce, „od którego rozpoczęli swoją znajomość z Gruzją wszyscy podróżnicy XIX wieku, między innymi Aleksander Dumas i Puszkina”³¹. Przychodzi kolej na przygody i bohater w cudowny sposób poznaje „Ketino Abaszydze, praprawnuczkę ostatniego gruzińskiego króla Herakliusza II, ze zjawami w jej domu”; potem nastąpiła znajomość ze „spadkobiercą rodu książęcego Szerwaszydze”³². Plan podróży z czasem dojrzewa, bohater wynajmuje autokar, bierze ze sobą GPS, nakreśloną odręcznie mapę i odbywa kilka wycieczek po górskiej krainie.

Zupełnie logiczny jest podział utworu na rozdziały, pokrywające się z trasami wypraw i postojami. Pierwsza trasa zaczyna się od postoju w Tbilisi, dalej kontynuowana jest na zachód przez Dolną Gruzję i Dżawacheti. Druga przebiega przez górską Adżarię do przełęczy Maczacheła, następna – z Kolchidy do Mestii, czwarta prowadzi przez osadę Dżuta do Chewsuretii, piąta – przez region Pszawia, a szósta – z Mestii do Wolnej Swanetii. Każdy rozdział

²⁷ Tamże, s. 141.

²⁸ Tamże, s. 177.

²⁹ Tamże, s. 37, 120, 152, 158, 164.

³⁰ Tamże, s. 9.

³¹ Tamże, s. 18.

³² Tamże, s. 21, 60.

jest nasycony treściowo i podzielony na części, które mają podtytuły, będące nie tylko elementem grupującym tekst na segmenty, ale ponadto – intrygującym czytelnika, wzbudzającym zainteresowanie. Oto przykłady: *Mnisi, miasto pieczar i spotkanie z samym diablem; Od Chulo do Keda; Wątroba za syna*.

Trasę wędrówki również kończy spotkanie, ale nie w Gruzji, a na Ukrainie, w Kijowie, z innym przyjacielem – gruzińskim przewodnikiem Kobę Samcharadze (wnukiem Józefa Stalina, autorem obrazów map i szlaków, wykonanych w XVIII-wiecznym duchu, umieszczonych w książce) oraz medytacjami filozoficznymi: o chwili prawdy, o kobietach, o przeszłości – teraźniejszości – przyszłości, o tym, co w człowieku najważniejsze.

Kompozycja zawiera krótki dopisek (*O autorze*), przedmowę (*Zamiast przedmowy. Strach wędrowcy*), epilog (*Mój przyjaciel Koba*) oraz dodatki (*Gruzińskie słowa i wyrażenia, niezbędne w podróży*). Książkę wzbogacają ilustracje obrazów, wykonane własnoręcznie przez Kobę Samcharadze i stylizowane przezeń na starsze mapy i zdjęcia. Elementy jeszcze bardziej uwyraźniają tekst. Z kolei akapity w dzienniku podróży są niewielkie: składają się z jednego lub ledwie kilku zdań. Taki fragmentaryczny sposób odtworzenia materiałów służy jako element uwiarygodniający i wykorzystany jest dla czytelności przekazu nowej myśli.

Zacytowanie wypowiedzi bohatera mówiącego po rosyjsku zmusza pisarza do wyjaśnień: „niech czytelnik wybaczy autorowi pstrokaciznę tekstu, splecionego często-gęsto z nitek różnych kolorów”³³. Ustępy liryczne („Drzewo jednakże rośnie sobie dalej”³⁴) pomagają w stworzeniu określonego nastroju: „I tu wspominam ulubiony fragment z Wołoszyna: *В нем радостная грусть, в нем сладкий страх разлуки*. Rezo Gabriadze, który napisał swego czasu scenariusze do najlepszych filmów kinematografu radzieckiego, wykopuje ze mnie te dwa wersy krymskiego poety i dużo, dużo więcej”³⁵. Odtworzeniu literackiego etnoobrazu Gruzji sprzyja wprowadzenie do tekstu leksyki o charakterze narodowym: *maconi* – jogurt domowy, białe *Rkacyteli* – wino, *kajmagi* – masło, *mugam* – ryba i inne.

³³ Tamże, s. 10.

³⁴ Tamże, s. 152.

³⁵ Tamże, s. 24.

Przy opisach autor często posługuje się chwytem kontrastu czasowego: technologicznej współczesności (na przykład opowieść o współczesnym teatrze lalek) i prymitywnej wiecznej przeszłości (opis budynku króla Gruzji Herakliusza II). Odcienie semantyczne świata przedstawionego są przy tym diametralnie przeciwstawne – to „małość” współczesności i „majestat” przeszłości. Z kolei chwyt kontrastu terytorialnego, oparty na dychotomii „Gruzja” – „Inna część świata” lub „Inny kraj”, daje możliwość lepszego wyobrażenia etnoobrazu opisywanej krainy poprzez perspektywę przedstawiciela innego narodu: „[...] w Gruzji zegary nigdy nie wyznaczają czasu i nie skłaniają do decyzji, dając raczej orientację czy też powód do dyskusji. To nie zmanierowana Europa, gdzie picie rozpoczyna się zgodnie z budzikiem. [...] Gruzja to nie miejsce dla snobów, pedantów i ludzi podporządkowanych reżimowi”³⁶. „W Paryżu gościa nie ciągnie się do swojego domu, by ugościć go winem i poznać z żoną, tylko dlatego, że wdrapał się on na dach kierowany chęcią sfotografowania miejskiego pejzażu. I jeśli Paryż może odgrażać się za to deportacją, to w Tbilisi gwarantowany jest świąteczny kac”³⁷.

Zgodnie z ustaleniami cytowanego już przeze mnie Budnego, „[...] na poziomie myślenia bytowego psychika indywidualna i zbiorowa ma zdolność tworzenia stereotypów – zwykle stałe wyobrażenia odnośnie do różnych sfer życia, w tym też stosunków międzynarodowych”³⁸. Autor przekazuje ustalony stosunek do etnosu gruzińskiego, który jest swoistym zestawem cech charakterystycznych, odłożonych w jego mentalności – gościnność i dobroduszość, szczerść i otwartość:

Tak w ogóle to fraza „tu nie może być dwóch pomysłów” raczej nie może być użyta w Gruzji, której naród jest solidarny bodaj wyłącznie w kwestii utrwalania społeczeństwa patriarchalnego, integralności terytorialnej swego kraju i stosunku do gości. [...] Każdy Gruzin jest patriotą swego kraju. „Przyjaciela twojego przyjaciela” w Gruzji automatycznie oznacza, że przy spotkaniu z człowiekiem, którego widzisz po raz pierwszy, będziesz zmuszony do walki o niezależność w kwestii „pić czy nie pić?”, a także w wyborze miejsca noclegu. Gościnny go-

³⁶ Tamże, s. 31.

³⁷ Tamże, s. 16.

³⁸ В. Будний, *Розгадка чарів Цірцеї...*, dz. cyt., s. 55.

spodarz zrobi wszystko co możliwe, byś nie mógł opuścić jego lokum następnego dnia i był zmuszony pozostać w nim co najmniej do pojutrze. [...] Na Kaukazie uważa się za honor picie z kielicha przyjaciela nawet jeśli tego przyjaciela znasz ledwie kilka minut³⁹.

Pierwsze dejavu i Drugie dejavu to rozdziały, w których autor wspomina wydarzenia roku 2008, gdy był świadkiem ówczesnych wydarzeń politycznych, czyli wojny gruzińsko-rosyjskiej. Choć wędrówka doszła do skutku w roku 2011, a książka ukazała się w 2015, pisarz przeżywa autentyczne emocje, gdy wspomina zdarzenia z Ukrainy, w której od roku 2014 trwa wojna hybrydowa z Rosją: „Jesteśmy Gruzinami, rozerwiemy ich zębami”⁴⁰. Ciekawe jest też ironiczne spostrzeżenie dziennikarza, którego wyszkolone oko dostrzeża bezładną sytuację wojny informacyjnej w wiadomościach telewizyjnych: „Gruzini kłamią przez łzy, Rosjanie – z wyrobioną miłością telewizyjną”⁴¹. Autor jest świadkiem wojny: „Za tydzień [...] ze wzgórza można będzie obserwować kolumnę czołgów rosyjskich”⁴². „Po wyjeździe z Tbilisi w kierunku Gori znaleźlibyśmy się między rosyjskimi czołgami i gruzińskimi siłami oporu. [...] Wojna, która rozpoczęła się 8 sierpnia 2008 roku, ogarnęła pół kraju. W Gori potężne bombardowanie, a 50 kilometrów od nas panoszą się już woj-ska rosyjskie”⁴³.

Dwa etnosy – ukraiński (w osobie autora) oraz gruziński (wyrażony w odczuciach autora) – porównywane są na prawach aluzji, przeprogramowującej zaobserwowane wydarzenia w sferę procesów interkulturowych: umieszczenie się na linii napięć „Rosja – Ameryka” – to sytuacja zrozumiała dla każdego Ukraińca po 2014 roku (gdy Krymczanie napisali list do Władimira Putina, by ten uratował ich z rąk banderowców), podobna wydarzyła się bowiem gruzińskiemu Gruzji kilka dziesięcioleci wcześniej, gdy pojawił się głośny list-prośba do „Wielkiego rządu Ameryki” o pomoc w walce przeciw Bolszewikom.

³⁹ О. Бобровников, *Краями Грузии...*, dz. cyt., s. 29-30, 114, 123.

⁴⁰ Tamże, s. 77.

⁴¹ Tamże, s. 73.

⁴² Tamże, s. 70.

⁴³ Tamże, s. 73.

Napięcie przedwojenne, jakie wyczuwa się wszędzie, mobilizuje autora do przywoływania sytuacji, które zdarzyły się na Ukrainie „Stare, obdarte, ręce «żyguli». Zjawy z bandyckich lat 90.”⁴⁴. Z utworu wypływają aluzje polityczne, społeczne i kulturalne współczesności: „Każdy «obraz innego kraju» ma [...] podstawę w obrazie własnego kraju niezależnie od tego, czy deklaruje się to otwarcie, czy też istnieje to skrycie”⁴⁵.

Prowadząc niewymuszoną rozmowę (dyskusję) z czytelnikiem, jest autor przewodnikiem dla przyszłych wędrowców („wasz pokorny sługa”⁴⁶ prosi o wybaczenie, wspomina, wybiega naprzód, daje porady, ostrzega, uspokaja), stopniowo informuje o biegu prowadzonych badań: „Wspominam moją epopeję z cacali – tajemniczym obrzędem górali, o którym opowiem później”⁴⁷; „jak czytelnik wkrótce się przekona”⁴⁸; „Wybiegając jednak naprzód, powiem...”⁴⁹; „ale o tym później, a na razie wróćmy...”⁵⁰; „niech wybaczą mi tę figurę poetycką badacze genetyki i dawnych gramatyk”⁵¹; „za czytelnika będę kontynuował”⁵²; „czytelnik mógł wyrobić sobie już pierwsze wrażenie”⁵³; „nie mam zamiaru zamęczać czytelnika obszernymi opisami”⁵⁴; „chcę wsze spostrzeżenia”⁵⁵; „jeśli, mój drogi czytelniku, wyruszysz”⁵⁶; „by uspokoić współczesne wędrowniczki warto podkreślić, że [...]”⁵⁷.

⁴⁴ Tamże, s. 96.

⁴⁵ H. Dyserinck, *Imagology and the Problem of Ethnic Identity*, „Intercultural Studies: Scholarly Review of the International Association of Intercultural Studies (I. A. I. S.)” 2003, Issue 1. URL: <http://www.intercultural-studies.org/ICS1/Dyserinck.shtml> [dostęp: 06.03.2019 r.].

⁴⁶ О. Бобровников, *Краями Грузии...*, dz. cyt., s. 30

⁴⁷ Tamże, s. 10.

⁴⁸ Tamże, s. 47.

⁴⁹ Tamże, s. 52.

⁵⁰ Tamże, s. 114.

⁵¹ Tamże, s. 62.

⁵² Tamże, s. 64.

⁵³ Tamże, s. 56.

⁵⁴ Tamże, s. 134.

⁵⁵ Tamże, s. 30.

⁵⁶ Tamże, s. 138.

⁵⁷ Tamże, s. 139.

W utworze pojawiają się liczne ślady ironii oraz autoironii: „Jednakże, czyż autor zawsze zdaje czytelnikowi dokładny raport o dyslokacji wszystkich łóżek, na których przyszło mu spoczywać...; [...] Kilka razy starałem się ruszyć z miejsca, pomagając sobie łaciną kuchenną i przekleństwami pod adresem autorów mapy”⁵⁸. Subiektywne przekonania, autobiograficzność, przejście od opowieści o sobie w pierwszej osobie do trzeciej osoby liczby pojedynczej – cechy artystyczne utworu, wpływające na recepcję, formułują odczucie przyjacielskiej intymnej rozmowy z autorem.

Wnioski i perspektywa dalszych badań. Autor dziennika podróży *Przez zakątki Gruzji. W poszukiwaniu skarbu krainy wilków*, poprzez osobiste przygody w podróży, iskrzący humor oraz zgłębienie materiałów dokumentalnych zdołał w formie emocjonalnej oddać ducha pogańskich i chrześcijańskich tradycji Gruzji, kraju, który wśród innych krajów kaukaskich jest najbliższy etnosowi ukraińskiemu na poziomie mentalnym. Wykorzystując chwyt literacki kontrastu, aluzji, retrospekcji, z powodzeniem nakreślił Bobrownikow typowe wyróżniki (historyczne, geograficzne, krajobrazowe, etnograficzne, kulturalne, bytowe, moralne i inne) krainy kaukaskiej, „innego” środowiska kulturowego, odmiennego od ukraińskiego, przefiltrowanego przez typ recepcji autora-wędrowcy. Dało to możliwość stworzenia we współczesnej ukraińskiej prozie wędrowniej wyobrażenia o całym narodzie.

Dziennik podróży w formie reportażu etnograficznego (przewodnika autorskiego) należy do literatury *belles non-fiction*, ponieważ narrator połączył w nim po mistrzowsku pierwiastek artystyczny i popularnonaukowy, faktografię i fikcję. To pozwoliło zaciekać współczesnego czytelnika dawnymi ziemiami Kolchidy i Iberii, zarazić go własną fascynacją tym krajem.

⁵⁸ Tamże, s. 21, 172.

Literatura

Dyserinck H., *Imagology and the Problem of Ethnic Identity*, Intercultural Studies: Scholarly Review of the International Association of Intercultural Studies (I. A. I. S.). Issue 1, 2003. URL: <http://www.intercultural-studies.org/ICS1/Dyserinck.shtml> (reference date: 06.03.2019).

Бобровников А., *Хочется понять Грузию на ступеньку выше*, Новости-Грузия Информационное агентство Black Sea Press, 2015, Июнь 13. URL: <https://www.newsgeorgia.ge/aleksej-bobrovnikov-krajnosti-gruzii-ponimanie-gruzii-na-stupenku-vyshe/> (дата обращения: 06.03.2019).

Бобровников О., *Краями Грузії. У пошуках скарбу країни вовків*, Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2015. 192 с.

Будний В., *Розгадка чарів Цірcej: національні образи та стереотипи в освітленні літературної етноімагології*, „Слово і час”, 2007, №3, С. 52-63.

Мартинець А., *До питання про ґенезу поняття «національний образ»*. „Султанівські читання”, 2014. Вип. 3. С. 37-44.

Марченко Т., *Запорізька Січ як етнообраз у романі Ф. В. Булгаріна «Дмитрий Самозванец»*, „Вісник Запорізького національного університету”, 2017, Сер.: Філологічні науки, №1, С. 11-16.

Селіванова О., *Методи дослідження тексту в сучасній лінгвістиці*, 2013. URL: <http://selivanova.net/ru/publications/> (дата звернення: 06.03.2019).

Тевзадзе Г., *Філософія в сучасній Грузії*, „Філософська думка”, 2010, №4, С. 14-26.

Черкашина Т., *Українська мемуарно-автобіографічна проза ХХ ст.: жанрова, структурна та ідейно-художня еволюція*, автореф. дис. докт. філол. наук : спец. 10.01.01 «Українська література», Київ, 2015, 40 с.

Bibliografia

Bobrovnikov A., *Hochetsja ponjat' Gruziju na stupen'ku vyshe*, „Novosti-Gruzija Informacionnoe agentstvo Black Sea Press”, 2015, Ijun' 13. URL : <https://vvv.newsgeorgia.ge/aleksej-bobrovnikov-krajnosti-gruzii-ponimanie-gruzii-na-stupenku-vyshe/> (data obrashhenija: 06.03.2019). (in Russian).

Bobrovnykov O., *Krayamy Hruziyi. U poshukax skarbu krainy vovkiv*, Kharkov: Klub simejnogo dozvilja, 2015 (in Ukrainian).

- Budnyj V., *Rozhadka chariv Circeyi: nacional"ni obrazy ta stereotypy v osviltenni literaturnoyi etnoimaholohiyi*, „Slovo i chas” 2007, №3., s. 52-63. (in Ukrainian).
- Cherkashyna T., *Ukrayins'ka memuarно-avtobiohrafichna proza XX st.: zhanrova, strukturna ta idejno-xudozhnya evolyuciya*, avtoref. dys. dokt. filol. nauk : spec. 10.01.01, „Ukrayins'ka literatura” 2015, 40 s. (in Ukrainian).
- Dyzerink H., *Imaholohiya i problema etnichnoyi identychnosti*, „Mizhkul „turni doslidzhennya: naukovyj ohlyad Mizhnarodnoyi asociaciyi mizhkul „turnyx doslidzhen” (I. A. I. S.)”, Issue 1, 2003. URL : <http://www.intercultural-studies.org/ICS1/Dyserinck.shtml> (referentna data: 06.03.2019). (in German).
- Martynec A., *Do pytannya pro genezu ponyattya «nacional"nyj obraz»*, „Sultani-vs'ki chytannya” 2014, Issue. 3, s. 37-44. (in Ukrainian).
- Marchenko T., *Zaporiz'ka Sich yak etnoobraz u romani F. V. Bulharina «Dmytryj Samozvanec»*, „Visnyk Zaporiz'koho nacional'noho universytetu”, 2017, Ser. Filohichni nauky, №1. s. 11-16 (in Ukrainian).
- Selivanova O., *Metody doslidzhennya tekstu v suchasnij linhvistyci*, 2013, URL: <http://selivanova.net/ru/publications/> (data zvernennya: 06.03.2019) (in Ukrainian).
- Tevzadze G., *Filosofiya v suchasnij Hruziyi*, „Filosofs'ka dumka” 2010, №4, s. 14-26 (in Ukrainian).